

VATTENBRISTEN ÄR HÄR!

PÅ SPANING EFTER EN VASSARE VATTENPLANERING

2017-06-02

Av: Ekologigruppen

Allt fler svenska städer och kommuner drabbas av vattenbrist. Hur kommer ett sådant faktum att forma stadsplaneringen framöver? Marika Palmér Rivera är vatten- och hållbarhetsstrateg, hon efterlyser vassare strategier för vattenplanering.

Den andra maj kom så vattenbristen till Stockholmsregionen. Tidigare i år har Örebro, Gotland, Halmstad, Laholm och södra Öland beslutat om bevattningsförbud och nu var det alltså dags för Södertälje och Nykvarns kommuner att göra detsamma, till följd av rekordlåga grundvattennivåer. Min första tanke var hur det här kommer att påverka bebyggelseutvecklingen i Stockholmsregionen på sikt, för man kan ju inte bo på en plats utan tillräckligt med dricksvatten. Detta har människor varit mycket medvetna om i alla tider, till exempel visar en arkeologisk avhandling från 1966 att närheten till en källa var helt avgörande för var man valde att bosätta sig på stenåldern. Kanske gör klimatförändringarna, med både för mycket och för lite vatten, att vi är på väg tillbaka till medvetenheten om hur livsavgörande vattenfrågorna faktiskt är.

Helhetssyn krävs

I stadsplaneringen har vi länge varit vana vid att se vatten som en teknisk fråga för VA-ingenjörerna att lösa, när väl

lokalisering och utformning av bebyggelsen är bestämd. Synen på vattnet som något man inte behöver anpassa sig till lever fortfarande kvar på många håll, själv har jag till exempel vid flera tillfällen fått påminna arkitekter om att vatten rinner nedåt och att man därför inte bör lägga dagvattenanläggningar i höjdråk. Ett annat symptom på detta är att man inte vill ta ett större grepp utan lutar sig mot att "vi löser det i varje detaljplan för sig". I mitt tidigare liv som kommunal tjänsteman med ansvar för den strategiska vattenplaneringen blev jag ofta frustrerad över att frimärksplaneringen gjorde det omöjligt att hantera skyfall, eftersom det inte gick att veta vad som skulle hända med vattnet på andra sidan detaljplanegränsen. Utan en helhetssyn gick det inte heller att avgöra hur stadsutvecklingen påverkade miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Det är i efterhand svårt att skapa goda och merskapande dagvattenlösningar. Vattenfrågan måste in i de tidiga planeringsskedena. Foto: Ekologigruppen

Det ledde också till andra förlorade möjligheter. När en av kommunens mest centrala och strategiska tomter skulle bebyggas hade byggherren höga ambitioner för dagvattenlösningar som skulle synliggöra vattnet och bidra med flera ekosystemtjänster. Besvikelsen blev stor när det visade sig att förslagen inte gick att genomföra till följd av begränsningar i det nybyggda dagvattensystemet i området.

För mig har det blivit allt tydligare att risken är stor att vi bygger in oss i ohållbara lösningar om vi inte hanterar vattenfrågan strategisk och på rätt nivå i planeringen. Men jag väljer att se det som en möjlighet. Vattnet tvingar oss till att se på helheten och att utgå från platsens förutsättningar, och det kan vi dra nytta av också i andra planeringssammanhang.

Vattnet tar plats

Den största utmaningen i vattenplaneringen är ändå kampen om utrymmet. Länsstyrelsen i Stockholms län vittnar till exempel om att många kommuner vill få vattenskyddsområden för reservvattentäkter upphävd för att möjliggöra mer exploatering. I ett kort perspektiv kan det ses som en vettig prioritering eftersom behovet av bostäder är stort, och det finns tillräckligt med dricksvatten från Mälaren. Men utan en långsiktig risk- och sårbarhetsanalys är risken stor att vi

bygger in oss i en framtida brist på rent dricksvatten.

Den täta staden kan ofta stå i konflikt med vattenhanteringen. Det går helt enkelt inte att komma ifrån att fördröjning och rening av vatten tar plats. När Malmö översvämmades 2014 kunde dagvattensystemet hålla vatten motsvarande 11 Turning Torsos, men vatten motsvarande 54 ytterligare "torsos" föll över staden och alltså blev kvar på marken. I ett stort stads-utvecklingsprojekt jag arbetade med sammanföll den mest lämpliga platsen för stadsdelens centrum och ny station för spårtrafik med lågpunkten där vatten motsvarande en meterdjup fotbollsplan behövde fördröjas för att inte översvämma nedströms liggande fastigheter. Smala gator för att skapa en tät stadsstruktur stod också i konflikt med öppna dagvattenlösningar och VA-ledningar.

Tv: Vi måste börja anpassa staden efter vattnet. Foto: Maria Hübinette, Kungälv kommun. Th: Vattnet tar plats. Vid översvämningen i Malmö 2014 fyllde vatten motsvarande 54 Turning torsos stadens gator. Foto: Ekologigruppen

Som jag ser det är vår enda chans att hantera planeringsutmaningarna att ta in olika aktörer tidigt i diskussionerna med utgångspunkten att det finns ett gemensamt problem att lösa. I vattenplaneringen möts olika discipliner med helt olika utgångspunkter och olika språk, och ofta är ansvarsfördelningen mellan aktörerna otydlig. När alla upplever att de måste försvara sina egna intressen uppstår lösningar som lätt leder till suboptimerade lösningar. Om man istället låter

vattenfrågorna bli en naturlig arena för att skapa en gemensam målbild ger de olika utgångspunkterna oändliga möjligheter att komma fram till nya och konstruktiva lösningar.

Framgångsfaktorer för den strategiska vattenplaneringen

För att klara alla de utmaningar vi står inför när det gäller vatten, och samtidigt realisera de möjligheter som vattenarbetet erbjuder, tror jag att vi måste bli vassare på strategisk vattenplanering. Både genom att lära av mina egna erfarenheter och ta del av andras har jag kommit fram till några viktiga faktorer för att lyckas:

1. Skapa engagemang genom tydliga målbilder. Det är lätt att fastna i att alltid peka på svårigheterna och utmaningarna, det vet jag av egen erfarenhet. Men för att få både invånare, politiker och olika delar av kommunen engagerade i frågan behöver vi också bli bättre på att lyfta vart vattenarbetet ska leda oss, så konkret, tydligt och lokalt som möjligt. Målet att alla kommunens sjöar och vattendrag ska nå god ekologisk status år 2027 är för de flesta inte tillräckligt konkret för att väcka intresse. Istället tror jag att man behöver formulera det mer som att en viss art av fisk ska komma tillbaka till ett vattendrag, eller att det ska bli ett tydligt sammanhängande grön- och blåstråk genom tätorten.

Gemensamma målbilder om en attraktiv stadsmiljö med en integrerad blåstruktur kan skapa engagemang. Foto: Ekologigruppen

2. Jobba förvaltningsövergripande på flera nivåer. Jag tror att det är viktigt att tänka igenom noga vilka förvaltningar och funktioner som behöver vara med i vattenplaneringen, och på vilket sätt de bäst ska involveras. Hur ska arbetet förankras både på bredden och på höjden? Det är ju praktiskt att arbeta i en arbetsgrupp med en representant för varje förvaltning eller enhet, men hur säkerställer man att till exempel hela planenheten får tillräcklig inblick i vattenfrågorna? Och hur ser man till att förvaltningscheferna och politiken är med på tåget? Tänk igenom processen ordentligt, och hur förankringen av arbetet ska ske kontinuerligt.

3. Ta fram lättillgängliga planeringsunderlag. Numera finns det mycket kunskapsunderlag om vatten redan

framtaget, till exempel av vattenmyndigheterna och länsstyrelserna. Min erfarenhet är att dessa underlag inte alltid är så tillgängliga. Så det är värt att lägga lite krut på att anpassa befintliga underlag så att de blir lätta att använda för planerare och andra utan särskild vattenkompetens. Men glöm inte att se till att låta experten komma in, för de särskilt knepiga situationerna och svåra avvägningarna.

4. Kommunicera mera. Använd utmaningarna kommunen står inför för att prata med både politiker och invånare. Ibland kommer det att bli jobbigt i vattenarbetet, med konflikter om stadsutrymme eller om resurser i form av pengar, kompetens eller persontimmar, och då är det viktigt att förståelsen redan finns där. Förändrade förutsättningar kommer att göra att vi behöver anpassa oss, i framtiden måste vi till exempel vänja oss vid att ha gummistövlar även i stan när det regnar. Kommunicera det!

5. Fira framgångarna. Vattenarbete är långsiktigt, det tar lång tid innan resultatet av arbetet visar sig genom förbättrad vattenkvalitet. För att hålla modet och engagemanget uppe är det därför viktigt att tydliggöra och fira framgångarna på vägen. En vän till mig brukar säga att det är viktigt att kommunpolitikerna får klippa band ibland, och jag håller med. Finns det några fina dagvattenanläggningar som kan invigas med någon ceremoni? Passa på att bjuda in allmänheten och grannkommunerna också. Även strategiska beslut och dokument ska firas tycker jag, varför inte äta tårter när dagvattenstrategin är färdig?

5. Jobba ihop det blåa och det gröna. Om vi ska bygga tätt och få plats för vattnet måste vi använda marken effektivt. Och då behöver vattnet och grönstrukturen jobba tillsammans för att bidra med ekosystemtjänster i stadsmiljön. I detaljplaneringen kan man till exempel se till att naturvärdesinventerarna kopplas ihop med dagvattenutredarna, så att synergieffekter kan skapas. Nästa steg är att koppla ihop de gröna och de blåa värdena med sociala värden, så att de grönbå stadsmiljöerna också blir mångfunktionella mötesplatser. På så sätt skapas värdetätthet i staden.

Vattnet bidrar till en värdetät stad. Här i Folkets park, Malmö. Foto: Ekologigruppen

6. Kom ihåg att planer är inget, planering är allt. Det är lätt att fokus hamnar på att ta fram olika strategiska dokument, det vet jag själv som jobbat med bland annat VA-plan och dagvattenstrategi. Självklart är de viktiga, men framförallt som en plattform för planeringsprocessen. Planer blir ofta inaktuella så fort de blir färdiga, men en bra strukturerad planeringsprocess gör att man kan anpassa sig till förändringar samtidigt som man bibehåller kursen mot målet. Den stora skillnaden mellan planer och planering är ju att planeringen aldrig tar slut, och det blir viktigt att fokusera på hur man gör istället för att man gör.

Ordboken definierar utmaning som något som kräver en anseelig ansträngning, men som ändå attraherar. Så tänker jag mig nästa skede av den strategiska vattenplaneringen i klimatanpassningens spår, något som kommer att kräva att vi verkligen anstränger oss för att lösa stora och svåra frågor över disciplingränserna men som kommer att göra våra städer ännu mer attraktiva.

Referenser

Jan-Bertil Schnell (1966): Vatten och fornfynd. Bebyggelsehistoriska studier på Västergötlands kambrosilurområde. Licenciatavhandling.

Uppgifter om vattenskyddsområden från Länsstyrelsen Stockholms län kommer från Lars Åkerblad under en presentation vid seminariet Vattenskydd, anordnat av Havs- och vattenmyndigheten, 2014-09-17.

Uppgifter om vattenmängder i Malmö under översvämningen 2014 kommer muntligt från Kristina Hall, VA Syd, vid presentation på konferensen Klimatanpassning Sverige, 2015-09-23.

"Planer är inget, planering är allt." Ett citat som brukar tillskrivas Dwight D. Eisenhower. Egentligen sa Eisenhower (citerad 1962): "In preparing for battle, I have always found that plans are useless but planning is indispensable."